

Bir halta süňk ýa-da wyždanyny ýitiren adamkärçilik

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 25 янвря, 2025

Bir halta süňk ýa-da wyždanyny ýitiren adamkärçilik BIR HALTA
SÜŇK ÝA-DA WYŽDANYNY ÝITIREN ADAMKÄRÇILIK

Diýarbekir sudunyň binasyndan çykan ýaşulynyň fotosuraty heniz wyždanyny we ahlagyny ýitirmedik her bir adamyň ruhuny lertzana getirdi.

2022-nji ýylyň 29-njy awgustynda Ali Ryza Arslan atly bir ýaşuly ata ýedi ýyldan soň ogly Hakan Arslanyň süňkleriniň salnan haltasyny elinde göterip suddan çykdy.

– *Ne prokuror bar, ne sudýa. Ýanymda ýönekeý gullukçy. 28 ýaşly oglumyň süňkleriniň salnan haltasyny şkaftan çykaryp elime berdiler. Beýle zada garaşamokdym, gözüm garaňkyrady,*

demim tutuldy, hamana, şol pursat jümle Diýarbekir depämden inen ýaly boldy. İçinde oglumyň süňkleri bolan ol haltany nädip elime alanymy, nädip göterip gelenimi bilemok...

Oglumyň meýdine eýe çykmak we gerekli resminamalary düzetmek üçin suda gidipdim. Inilerim oteldedi, olar oýanmanka resminamalary almak üçin ir turdum we kepilnamany alyp, soňra Sudmedekspertiza bile gideris diýip pikir etdim. Suduň binasyna aýak basanymda ýekeje işgär bar eken.

Tirkeşip bir otaga girdik, suduň işgäri şkaftan çykaryp bir haltany elime tutdurdy, asyl haltada oglumyň süňkleri bar eken. Haltany elime tutduran işgäriňem haly teňdi. Ol ýerde «beýtmek adamkärçilige sygýan zat däl» diýip biljek ýeke ygtyýarly ýokdy. Belkäm, şoň üçindir, ol işgäre-de gaty-gaýrym söz diýmäge dözmedim.

Doňnaradaş bolan ýagdaýda oglunyň süňklerini alyp barýan atanyň ýüzündäki mimika aslynda adamçylyk we jemgyýet hökmünde hemmetaraplaýyn gutaranlygymyzyň alamatydyr.

Italýan karikaturaçy Janluka Konstantini Diýarbekir sudundan ýer ýüzüne ýaýylan bu aýylganç fotosuratyň kartinasyny Stambuldaky bir diwaryň ýüzüne çekdi.

Konstantini çeken diwar suratyny Twitter hasabyndan şu sözler bilen paýlaşdy:

«Hakan Arslan we onuň kakasy Stambul köçelerinde».

Jemgyýet her tarapy agyr ýaraly halda. Hemmeler biri-biriniň dert-aladasyndan bihabar we biparh ýagdaýda ýaşaýar.

Biriniň başdan geçirýän çuňňur hasratyny beýlekisi bilenok, äwenok, üns berenok.

Garyplygyň, ýetde-gütdeligiň içinde çyrpynýan jemgyýetleriň çuňňur ahlak we wyždan çöküşligi bar. Garyp jemgyýetlerde demokratiýa, azatlyk, hak-hukuk we parahatçylyk boş sözlerden başga hiç zat däl.

Demokratiýanyň, hak-hukugyň, azatlygyň, parahatçylygyň jemgyýetde ymykly kök tutmagy üçin hakyky we sahyh manyda wyždan, ahlak täzelenmesine, direlmesine, janlanmasyna mätäçlik duýulýar.

Garyplyk, fanatizm, militarizm we tireparazlyk adamlary biri-birinden aýrypdyr we daşlaşdyrypdyr. Adamlar biri-birlerine keseki ýaly ýaşaýar.

Garyplykdan, bialaçlykdan, lapykeçlikden, umytsyzlykdan çykmagyň ýolunyň adamlaryň biri-birleri bilen gyzyklanmakda, biri-birlerine ýakyn bolmakda, duýguçyl we düşüňjeli şahslaryň derejesine dyrmaşyp çykmakdadygyna göz ýetirmekden kän-kän daşlaşdyk.

Duýguçyl we düşüňjeli ýagdaýda bir-biri bilen gatnaşmaýan, gyzyklanmaýan we raýdaşlyk saklamaýan jemgyýete demokratiýa,

azatlyk, adalat däl-de, despotizm, gulçulyk we zulüm agalyk edýär.

Çäksiz baýlyk, häkimiýet we eden-etdilik üçin adamlar garyplaşdyrylýar, umytsyzlaşdyrylýar, ýok edilýär.

Demokratiýanyň ýerine despotizm, parahatçylygyň ýerine eden-etdilik, adalatyň ýerine ýigrenç götergilenýär we mukaddesleşdirilýär.

Eden-etdiligi, ýigrenji, diskriminasiýany dowam etdirmek üçin din, mezhep, millet, dil, jynsyýet ýaly dürli tapawutlylyklar eksplutatirlenýär we bular arjaly adamlaryň duýgulary, pikirleri, özlerini alyp baryşlaryna zäherlenýär.

Adamlardan her kesiň biri-birine açyk bolan plýural, azat we mertebeli durmuşda ýaşamaklary islenmeýär.

Adamlardan her kesiň öz mezhebine, mekdebine, tarykatyna, partiýasyna, ideologiýasyna, regionyna, etnosyna, jynsy gettosyna örklenip galan bendiler ýaly ýaşamaklary islenýär.

Dar gettolara örklenip galmagy ret etmek we her kesiň arassa asmanyň aýdyňlygynda jümle beşeri tapawutlylyklar boýunça gatnaşykda bolmagy başarmak – buýsançly we azat ýaşamagyň iň esasy şertidir.

Öz gowagynyň garaňkylygynda ýaşamagy dowam edýänlere demokratiýanyň, hak-hukugyň, parahatçylygyň, azatlygyň hiç hili manysy ýok.

Demokraýa, parahatçylyk, azatlyk gymmatlyklarynyň ýerleşmedik jemgyýetlerinde din, syýasat, söwda, bilim, medeniýet ýaly adama dahylly her bir ugur ýykgyňçylykly lagerleşmeleriň, çaknyşyklaryň we bölünişikleriň serişdesine öwrülýär.

Demokratiýany, parahatçylygy, hak-hukugy internalizirlenmedik (siňňin ornaşmadyk) ýerlerde adamlaryň düşünjesi pes we primitiw derejede bolýar.

Demokratiýadan, azatlykdan üzňe jemgyýetlerde her kes diňe özüni, öz medeniýetini, ýaşaýyş-durmuş formasyny, ynanjyny ýeke-täk kanuny, dogry, makul, gowy we üstün hasaplaýar.

Tapawutly bolansoň, hukuksyzlyga, despotizme, eden-etdilige, ýigrenje uçradylmak geňem görülmeýär.

Hukuksuzlyk, fanatizm, despotizm adam tapawutlylyklaryny saýrylaşdyrmagy kanunlaşdyrýar we muny gerekli çäreler hökmünde kabul etdirýär.

Özünden tapawutly bolanyň azat, mertebeli we demokratik durmuşda ýaşamaga bolan hak-hukugyny ahlak we wyždan nukdaýnazaryndan kabul etmedik we internalizirlemedik

ýagdaýymyzda adamsäpçilik taýdan demokratiýany, asudalygy, parahatçylygy we azatlygy doly üpjün etmegimiz mümkin däl. Demokratiýanyň, hukugyň, parahatçylygyň ýok ýerlerinde garyplyk, korrupsiýa, talaňçylyk we degenerasiýa ýetjek derejesine ýetýär.

Demokratiýanyň, hukugyň, parahatçylygyň ýok ýerinde mertebeli we azat durmuşda ýaşamaga bolan hukugyň ýokdur.

Adamlaryň mertebeli we azat durmuşda ýaşamagy ýetdirgisiz bir zat däl-de, eldegirmesiz raýat hukugydyr.

Azat, mertebeli we ylalaşykly ýagdaýda ýaşayanlar adam mertebesine laýyk şekilde depin edilýär. Adamyň dirisine, ölüsine hormat goýmagyň özi adam mertebesine, azatlygyna we hak-hukugyna hormat goýmagyň şertidir.

Adam durmuşyna, mertebesine, azatlygyna hormat goýmak kämilligine ýetmedikler «Emma ol eýle, bul beýle» diýip, özlere eýermeýän her kesiň dirisine we ölüsine garşy her dürli wagşylygy, warwarlygy etmekden gaýtmaýar.

Dinine, kimdigine, jynsyna garamazdan ähli adamlaryň dirisiniň we ölüsini sylamaga mejburdyrys.

Şunuň bilen baglanyşykly Hezreti Muhammet pygamberimiziň durmuşyndan rowaýat edilýän bir waka diýseň çuňňur many-mazmuna eýedir.

Muhammet pygamber (s.a.w) bir merhumy jaýlamaga äkidip barýanlaryny görüp, ýerinden turupdyr.

Ýanyndakylar öleniň jöhütdigini we onuň ölüsine ör turup hormat görkezmeğini gereğiniň ýokdugyny pygambere ýatladypdyrlar.

Muny aýdýanlara pygamberimiziň (s.a.w) jogaby şeýle bolupdyr:

– Olam adam!

Pygamberiň beren jogabyndaky ýaly, hemme zatdan ötri hemmämiziň ölüsidir dirisi bilen birlikde adamdygymyz hakdaky hakykata täzedan göz ýetirmegimiz lazým.

Adam et we süňk böleklerinden ybarat jisim däl. Adam – duýgusy, düşüňjesi, kimligi, medeniýeti, hekaýaty, ýatlamasy, garaýşy, maşgalasy, durmuşy, hakykaty, hak-hukugy bolan mertebeli we azatlyk eýesi barlykdyr.

Adamyň dirisine-de, ölüsine-de hormat goýmak, medeni derejesi kämil ynsanlar bolmagyň iň esasy şertidir.

Adamyň dirisine, ölüsine adam mertebesine mynasyp görnüşde hormat goýulmadyk ýagdaýynda demokratiýanyň, hukugyň, asudalygyň we parahatçylygyň çökjekdigini, her dürli kanun

bozmalaryň, korrupsiýanyň, ýoklugyň we talaňçylygyň durmuşymyzy ýesir aljakdygyna täzeden düşünmeli, şahsy we jemgyýetçilik durmuşymyzyň garaňky hapalyklary bilen ýüzleşmegi başarmaly.

Bilal SAMBUR,

Ankaranyň Ýylдыrym Beýazit adyndaky uniwersitetiniň mugallymy,
professor.

09.09.2022 ý. Publisistika